

Zsidi Bernát

Magyar Akadémikusok Névmutatója 1825–1965*

*Egy „hasznos, hézagpótló és időszerű kiadvány” útja
a kiadástól a bevonásig*

„Az MTA több mint 130 éves fennállása folyamán egyetlen átfogó munkával sem rendelkezünk, amely rendszerezve rendelkezésre bocsátaná Akadémiánk tagjainak adatait.” – írta Molnár Zoltán,¹ a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának tudományos munkatársa 1964 májusában a Magyar akadémikusok lexikona című tervezetében.² A kötet az 1965-ös akadémiai közgyűlés idején jelent volna meg, végül másfél éves késéssel 1966 második felében látott napvilágot Magyar akadémikusok névmutatója címmel, a kiadványt azonban néhány hét múlva betiltották. Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a munka viszontagságait az összeállítástól a betiltásig, vagyis az eredetileg tervezett lexikonból hogyan lett névmutató, a széles körű terjesztésből korlátozott, és a „hézagpótlóból” „lelkiismeretlen munka”. A névmutató kontextusa a „60-as évek” óvatosan felengedő kádári Magyarországa, annak pulzáló kettősségével, amelyet bizonyos pontokon az alábbi történet is visszatükröz.³

Előzmények — Akadémikus lexikon

A könyvtár Kézirattárában dolgozó Molnár tervezetében felvetette egy akadémikus lexikon ötletét, amelynek célja az lett volna, hogy a könyvtár tájékoztató munkáját segítse segédkönyvként, adattárként.⁴ A lexikon tartalmazta volna 1963-as záró dátummal a tagok legfontosabb adatait: név, születési és halálozási adatok, tagválasztás, osztály besorolás, tudományos profil és kitüntetések. Ezeket az adatokat – adott esetben – megemlékezésekkel, bővebb életrajzi információkkal és bibliográfiával egészítette volna ki. Az így elkészült kötet nyolcadrét formában, két kolonnásan,

* Ezúton mondok köszönetet, dr. Hay Dianának, az Akadémiai Levéltár igazgatójának a cikk elkészítésében nyújtott értékes segítségéért.

¹ Molnár Zoltán (1907–1973), könyvtáros, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (továbbiakban: MTAK) Tájékoztatói és Bibliográfiai Osztály (1957–1964), majd a Kézirattár, Régi Könyvek Gyűjteménye (1964–1967) munkatársa. [AL VIII. 215. MTAK 112. ő. e.]

² AL VIII. 215. MTAK 325/1 7212/64 1964. máj. 25.

³ Rainer M., 2004: 11–30.

⁴ Továbbá a kötet sajátos megemlékezésként is szolgált volna, vö. „(...) tudosain[k] emlékéhez is méltó lenne [egy ilyen munka megjelentetése – Zs. B.]”

kb. 260 nyomtatott oldalon jelent volna meg sokszorosítás útján 1964 végére. Összességében Molnár Zoltán egy olyan „lexikont” szeretett volna rövid idő alatt, egyszerű formában létrehozni, amely a Könyvtár dolgozóinak és az Akadémia Hivatalának jelentett volna segédletet a napi munkához.⁵ De hogyan is lett volna lehetséges az Akadémia alapításától kezdve az 1963-ig tartó időszak összességében több mint 1800 akadémikusának adatait kevesebb, mint egy év alatt összegyűjteni és sajtó alá rendezni? A válasz a fenti tervezetben rejlik, ahol Molnár azt írta, hogy rendelkezik egy „alapkataszterként kísérletképpen megkezdett” feldolgozással. Azonban ennek a feldolgozásnak az eredete nem csupán Molnár személyéhez köthető. Ehhez fontos felfedni azt a tényt, hogy Molnár a Kézirattárba kerülése előtt a Tájékoztatási és Bibliográfiai Osztály munkatársa volt (1957 és 1964 között). Ezen az osztályon pedig az Akadémikus Bibliográfia előkészítése zajlott nagy erővel 1960 óta.⁶ E munka melléktermékeként kezdtek hozzá az osztály munkatársai (köztük Molnár is) Magyar akadémikusok lexikona címmel egy akadémikusokra vonatkozó személyi kataszter felállításához 1962-ben. Sajnos a kataszter cédula anyaga és forrásai nem maradtak ránk, csupán a tervezett tartalom: életrajzi adatok, tagválasztás, tudományos profil, valamint a jelentősebb tudományos művek adatai. A munka nagy része (1800 cédula) el is készült 1964 elejére, azonban ekkor az Akadémia elnöksége elhalasztotta az Akadémikus Bibliográfia megjelentetését, így a lexikonnal kapcsolatos tevékenység sem folytatódhatott. A halasztás miatt újra kellett gondolni a Bibliográfiai Osztály munkáját és munkaerő-gazdálkodását is. Molnár ekkor, 1964 közepén került át a Kézirattárba, és ezért fejezhette be itt egyedül a kataszterhez tartozó gyűjtést. De még a gyűjtés befejezése előtt (1964 májusában) megírta az idézett feljegyzését, kis mértékben bővítve a Bibliográfiai Osztályon készült összeállítást (pl. bibliográfia, megemlékezés).⁷

Lexikonból Névmutató — „Időszerű és hézagpótló”

A tervezetet rövid időn belül felkarolta a könyvtár, például Csapodi Csaba⁸ és Durzsa Sándor⁹ is támogatásáról biztosította Molnárt.¹⁰ Durzsa nem csupán dicséretet fogalmazott meg az előterjesztéssel kapcsolatban, hanem azt azonnal továbbította is

⁵ AL VIII. 215. MTAK 325/1 7212/64 1964. máj. 25.

⁶ Az Akadémikus Bibliográfia elkészítése és megjelentetése könyvtár feladata volt, vö. AL 83/1960., illetve ld. Rózsa, 2010: 4–11.

⁷ AL VIII. 215. MTAK 152/2 4501/1963, 1963. 01. 15, 1964. 01. 06.; 4515/1964, 1964. febr. 21.

⁸ Csapodi Csaba (1910–2004), az MTAK Kézirattár és Régi Könyvek gyűjteménye osztályvezetője (1957–1975).

⁹ Durzsa Sándor (1926–2006) az MTAK Tájékoztatási és Bibliográfiai Osztály vezetője (1960–1967), igazgatóhelyettes (1969–1971).

¹⁰ AL VIII. 215. MTAK 325/1 7212/64 M. Z. 1964. máj. 25.; 399/64 1964. máj. 25.

Rózsa Györgynek, a könyvtár igazgatójának,¹¹ aki az ötletet látva már a tervezet akadémiai elnökség elé terjesztését készítette elő. A kiadvány megvalósításának folyamata azért is indulhatott el ezzel a gyorsasággal, mert az Akadémia történetében ilyen nagy volumenű, akadémikusokat számba vevő munka nem jelent meg, csupán az aktuális tagságot bemutató Almanachok adtak tájékoztatást egy pillanatnyi helyzetről.

Az igazgató az előterjesztés megírása előtt kikérte Antal Jánosné, MTA sajtótitkárának véleményét,¹² majd Ligeti Lajosnak, a Könyvtári Bizottság elnökének¹³ felterjesztette Molnár ötletét – ezen egyeztetések, javaslatok mentén alakult ki a kötet végleges formája és tartalma. Mielőtt a tervezet az elnökség elé került Gergely Pál, a Kézirattár osztályvezető helyettese¹⁴ írt rövid, dicsérő szakvéleményt a névmutatóról, amelynek lényege: a munka „időszerű és hézagpótló”.¹⁵ Ligeti 1965 januárjában terjesztette az Elnökségi Tanács¹⁶ elé immár a Magyar akadémikusok névmutatója 1826–1965 című elgondolást. Az Elnökségi Tanács január 15-i ülésén engedélyezte a névmutató kiadását két megjegyzéssel: 1963. december 31-ig elhunyt akadémikusok neve kerüljön be a kiadványba, illetve az iránta érdeklődő akadémikusok számára biztosítsák a művet. Vagyis a kötet zöld utat kapott az Akadémia legfelsőbb szintjén is – ezáltal a névmutató elkészítése már nem csupán lehetőség, hanem kötelezettség volt a könyvtár számára. A tervek szerint a névmutatónak az 1965-ös áprilisi közgyűlésre kellett volna megjelennie, az alábbi tartalommal: név, születési és halálozási adatok, tagválasztás, osztály besorolás, tudományos profil, kitüntetések, tisztségek, megemlékezés, továbbá az elnökök és főtítkárok listája.¹⁷

A határozatnak megfelelően folytatódott a névmutató összeállítása, azonban a kitűzött határidőt nem sikerült tartani, Molnár 1965 júniusának közepén küldte el a könyvtár vezetése részére jelentését a kézirat kartonrendszerben való elkészültéről.¹⁸ Gergely Pál és Durzsa Sándor észrevételekkel látta el a kéziratot a hónap folyamán, és annak kiadását sürgették.¹⁹ Ehhez szükség volt két lektorra (külső és belső)

¹¹ Rózsa György (1922–2005) a MTAK igazgatója (1960–1977), főigazgatója (1977–1996).

¹² Antal Jánosné (1908–1987), az MTA Hivatalának sajtótitkára (1964–1969). [Az Akadémián Antal Helénként szólították.]

¹³ Ligeti Lajos (1902–1987), az MTA alelnöke 1949 és 1970 között, és a Könyvtári Bizottság elnöke (1961–1987).

¹⁴ Dr. Gergely Pál (1902–1982) jogász, 1928-tól az MTA főtítkári hivatalának tisztviselője, ezután az MTAK Kézirattár, Régi Könyvek Gyűjteménye munkatársa (1949–1967).

¹⁵ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-7/1965. 1965. jan. 8.

¹⁶ Az 1958 és 1970 között működő ET az Elnökségnél is szűkebb testület volt az elnök, alelnökök, főtítkár és akadémiai titkárok részvételével, amely két elnökségi ülés között gyakorolta az Elnökség hatásköreit, vö. Kónya, 1994: 30.

¹⁷ AL VIII. 215. MTAK 325/1 21/1965 1965. jan. 12., AL 107/1965.

¹⁸ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-135/65 1965. jún. 17. [A késlekedés okáról nem áll még rendelkezésre forrás, de Gergely feljegyzéséből tudható, hogy bizonyos adatoknál forráshiánnyal küzdött Molnár, vö. AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-135/65 1965. jún. 23.]

¹⁹ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-135/65 1965. jún. 23

– ezt a feladatot Katus László²⁰ és Gergely Pál vállalta el. Mivel Gergely már korábban írt véleményt a munkáról, így Katus végezte el a névmutató alapos ellenőrzését. Lektorai véleménye számtalan dicséretet tartalmazott,²¹ ezek mellett azonban temérdek változtatni valóra is felhívta a figyelmet, továbbá egy részletes hibajegyzéket is csatolt (155 főről). Katus legfőbb kifogásai az 1945 és 1949 közötti időszak tagsággal kapcsolatos ügyei (kizárások, tanácskozó taggá minősítés) kapcsán fogalmazódtak meg.²² A szöveggörnyezetből kikövetkeztethető, hogy a kartonrendszerben Molnár az érintett akadémikusoknál nem tért ki a tagság megszűnésére vagy visszaminősítésére. Katus továbbá felvetette az egységesítés kérdését is (pl. születési hely hiánya, élő és elhunyt akadémikusok különválasztása). Összességében Katus a kiadás mellett foglalt állást a javasolt – néhány napos munkát jelentő – korrekciók elvégzését követően.²³ Katus mellett Antal Jánosné is átnézte futólag a kéziratot. Feljegyzésében a cédulák egységességét kifogásolta (pl. osztály besorolás, osztályon viselt tisztességek), illetve újabb szerkesztési szempontokat javasolt (pl. tagság megszűnésének jelzése, élő és elhunyt akadémikusok különválasztása). Molnár Antal Jánosnének írt válaszában a tagság megszűnésének jelölését, illetve az élő és elhunyt akadémikusok szétválasztását egyetértőleg fogadta – ez utóbbi átvezetésére ígéretet is tett. Katus felvetéseire nem érkezett válasz a szerzőtől.²⁴

A hibák javítása valóban nem tartott sok ideig, hiszen az augusztus végi lektori véleményt követően Molnár szeptember elsején megküldte a módosított kéziratot Rózsa részére, majd a Könyvtár kifizetett 3000 forintot a szerzőnek „premiázásként”, illetve megrendelte az anyag sokszorosítását 400 példányban.²⁵ Vagyis a korábban felmerült magas példányszámok (1000, 2500) a megjelenés küszöbén már jóval szerényebbek lettek. Így a széles nyilvánosságra kerülés ötlete is akadémiai terjesztésre szűkölt.²⁶ A munkát az MTA sokszorosító üzeme vállalta, de a karton rendszerű kézirattal ez nem volt lehetséges, így Molnárnak az egész összeállítást át kellett gépelni – ez 1966 januárjára készült el. Ráadásul ezt a javított és átgépelte kéziratot már nem ellenőrizte senki (sem a lektorok, sem Szombatfalvy Árpádné, a kiadványokért felelős könyvtáros),²⁷ ami elég érthetetlen, mert a fenti megjegyzések nemcsak pótló, hanem szerkesztői munkát is igényeltek, ami rengeteg munkával

²⁰ Katus László (1927–2015) az MTA Történettudományi Intézet tudományos kutatója (1957–1970), majd főmunkatársa (1970–1990).

²¹ „A kézirat (...) maximális pontosságot és teljességet mutat fel.”

²² Az idézett 155 főnél 67 esetben jelölte meg az 1945-ös és 1949-es kizárás/visszaminősítés problémáját.

²³ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-198/65 1965. aug. 19.

²⁴ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-153/65 1965. júl. 7., illetve K-158/65 1965. júl. 13.

²⁵ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-204/65 1965. szept. 1., K-205/65 1965. szept. 2., K-13/65 1965. szept. 3.

²⁶ Vö. VIII. AL 215. MTAK 325/1 K-257/65 1965. 10. 30. (A nagy budapesti könyvtárak is kaphattak példányt, hiszen a kötet későbbi visszahívásakor például az OSZK-tól is vissza kellett kérni ezeket, ld. köv. alfejezet.) A magasabb példányszámokról vö., AL VIII. 215. MTAK 325/1 ad 7212/64 é. n.

²⁷ Szombatfalvy Árpádné, Nyireő Éva (1930–2009) kiadványügyekért felelős könyvtáros (1963–1968)

és idővel kellett volna járjon az egyedül dolgozó szerzőnek. A sokszorosítást végül 1966 februárjában rendelte meg a könyvtár.²⁸

Magyar akadémikusok névmutatója 1825–1965 — „politikailag is félrevezető”

A betiltás folyamata

A névmutató pontos megjelenési idejét nehéz megállapítani, a források csak közvetetten utalnak erre. Az utolsó, kiadással kapcsolatos iratok március közepén keletkeztek, míg Fodor Zoltán²⁹ igazgatóhelyettes novemberi eleji feljegyzése a közelmúltban megjelentként hivatkozik a kötetre.³⁰ A sokszorosítási munkák idejét is figyelembe véve a névmutató valamikor 1966 októbere és novembere között jelenhetett meg.³¹

Fodor Zoltánnak a névmutató megjelenéséről szóló írása azonban elég erős kritikát fogalmazott meg a kötetrel szemben. Feljegyzését az motiválta, hogy sok hibát fedezett fel és emiatt féltette a könyvtár reputációját. A feljegyzés mellékletében leírta konkrét észrevételeit a „kiadvány-szerkesztés,” és „bibliográfiai, kézirati és sajtóhibák” alcímek alatt. A szerkesztésnél kifogásként merült fel például, hogy a kiadvány lezárásának ideje nincs feltüntetve, illetve a tagsággal kapcsolatos kizárások jelölése sem megfelelő ([az 1949-es – Zs. B.] „megszűnési időpont ugyanis éppen úgy adódhatott véletlenül, mint szándékos megszüntető jelleggel”). A kézirati hibáknál egy felsorolás következett a különböző egységesítési kérdésekről, pl.: szavak helyesírása (posthumus), szavak különféle írásmódja (Wien/Bécs), a születési hely hiánya (165 fő élő tagból 122 főnél hiányzott).³²

Fodor november eleji feljegyzését Rózsa Györgynek és Szombatfalvy Árpádnak címezte, de nem kapott választ egészen november végéig, ennek legfőbb oka az lehetett, hogy a könyvtár igazgatója tanulmányi úton volt az NSZK-ban október 30. és november 21. között, Szombatfalvy pedig szintén emiatt késlekedhetett a válaszával.³³ Utóbbi válaszában Fodor meglátásainak nagy részét elutasította vagy figyelmen kívül hagyta. A „kiadvány-szerkesztés” kapcsán említett megjegyzéseknél legszembetűnőbb a hallgatás, mivel az 1949-es kizárásokra egyáltalán nem reagált. Szombatfalvy Árpádné a „bibliográfiai, kézirati és sajtóhibák” vonatkozásában a szerző felelősségét vetette fel, mivel a könyvtár kapacitását meghaladták volna a további felülvizsgálatok. A lektorálással kapcsolatban megemlítette, hogy azt többen nem

²⁸ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-49/66 1966. febr. 22., K-67/66 1966. márc. 6

²⁹ Fodor Zoltán (1910–?) az MTAK igazgatóhelyettese (1961–1970), az ELTE BTK Könyvtártudományi tanszék munkatársa (1959–1970).

³⁰ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-309/66 1966. nov. 9.

³¹ Vö. AL VIII. 215. MTAK 152/2. 4535/1963 1963. 05. 25. [A sokszorosítási üzem nehézségeiről, késéseiről.]

³² AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-309/66 1966. nov. 9.

³³ AL VIII. 215. MTAK 84/1

vállalták (Durzsa Sándor, Antal Jánosné, MTA Személyzeti osztálya), ráadásul a lektorok véleménye sem adott okot aggodalomra.³⁴ Fodor ezután írt egy válasz feljegyzést Szombatfalvynénak, amelyben továbbra is fenntartotta a korábban jelzett megállapításait. Fodor második feljegyzése azonban bővült a lektorok tevékenységére vonatkozó kritikával (szakértelem hiánya, felületesség, felelőtlenség).³⁵ Rózsa György visszatértek, a kritika hatására, átnézte a kötetet Durzsa Sándorral, aki megjegyzésében nem osztotta egyáltalán Fodor álláspontját: „Én csak átlapoztam a művet, ha nagyítóval nézem, nem 4, hanem 400 lapnyi magasztalás született volna tollam nyomán.”³⁶ Ahogy látható, az igazgatóhelyettes érvei miatt Rózsa nem változtatott a terjesztés protokollján. Vagyis, az igazgató december elején szétküldött egy körlevelet az akadémikusoknak a névmutató igényléséről, illetve kérelmet nyújtott be a Művelődésügyi Minisztérium Kiadói Főigazgatóságára árendéj megadására.³⁷

A névmutató december elején került fel az Akadémia elnökségére, ahol Erdey-Grúz Tibor főtitkár kezébe került, aki átnézve a kötetet a bevonás mellett döntött.³⁸ Erről Rózsa Györgynek a következőket írta: „Mivel ilyen jellegű összeállításnak csak akkor van értelme, ha okiratszerűen megbízható, már pedig az idézett kiadvány nem ilyen, felhívom, hogy a Névmutató valamennyi elérhető példányát vonja be és vegye zár alá, belső használatát sem engedélyezve.” Továbbá a könyv javítására és a felelősök megkeresésére utasította Rózsát. Érdekes áttekinteni Erdey-Grúz érvelését a bevonásra vonatkozóan: „Az Akadémiai Könyvtár által összeállított »Magyar Akadémikusok Névmutatója« számos hibás adatot tartalmaz, amelyek egy része nagy hanyagságról tesz tanúságot illetve politikailag is félrevezető.” Ebből következően nem csupán a (könyvtár által nagyrészt feltárt) szakmai hibák, hanem politikai kérdések is hozzájárultak a könyv zárolásához. Az alábbiakban a kevésbé kifejtett politikai okokat elemzem bővebben.³⁹

A „politikai félrevezetés” egyrészt jelenthette az 1945 utáni kizárásokkal és az 1949-es átszervezéssel kapcsolatos pontatlanságokat, hiszen Molnár Zoltán Katus László erre vonatkozó észrevételeit egyáltalán nem vezette át, így sok akadémikusnál nem volt feltüntetve a tanácskozó tagság vagy a tagság megszűnésének ténye, például (az ismertebbek közül) Márai Sándor, Orsós Ferenc, Hóman Bálint esetében. Azonban Erdey-Grúzt nem csupán az 1949-es átszervezés jelölése zavarhatta,

³⁴ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-318/66 1966. nov. 28.

³⁵ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-318/66 1966. nov. 30.

³⁶ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-309/66 1966. nov. 9. [Megjegyzés kelte: nov. 29.]

³⁷ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-331/66 1966. dec. 1., K-333/66 1966. dec. 3., K-333:334/66 1966. dec. 3.

³⁸ AL II. 3. Elnök 98/6,558/1966. XII. 9. [A bevonás előtt Durzsa is írt még egy feljegyzést Rózsa György részére, hogy a kötetrel valóban vannak gondok, ezért az adatokat újra egyesével ellenőrizni kellene („kontraredigálni”), és az elnökség egy tagjával is átnézetné a kötetet. De mire ezekre sok került volna Erdey-Grúz már megküldte feljegyzését, vö. AL 215. MTAK 325/1 K-334/66 1966. dec. 13.]

³⁹ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-346/66 1966. dec. 16. Az idézett szöveg egy része aláhúzással kiemelve az eredetiben.

hanem az 1956-os forradalom eseményeire is finoman utalhatott, hiszen az általa felsorolt öt hibából kettő (Erdey-Grúz Tibor, Ligeti Lajos) az 1956-os forradalom alatti tisztségviseléssel kapcsolatos tényközléseket érintette, továbbá Erdey-Grúz azt sem vehette jó néven, hogy a rá vonatkozó adatok hibásan szerepeltek.⁴⁰

Még érdekesebbek a le nem írt, a háttérben meghúzódó motivációk, hiszen, ha fellapozzuk a bevont névmutatót, akkor például megtaláljuk benne Nagy Imrét folytonos vagy Gerő Ernőt 1956-ig tartó akadémiai tagsággal. De érdekes Szalai Sándor 1956-os tagságának kérdése (kizárás vagy szünetelés – Molnár kizárást jelölt), vagy Lukács György elnökségi tagságának hibás dátuma.⁴¹ Ezekből következően nem csupán a szövegben leírva megjelent vélt vagy valós hibák vezettek a betiltáshoz, hanem a le nem írt, csupán sejtethető indokok is.⁴²

Azt, hogy a felsorolt akadémikusok adatai adhatták a betiltás okát Fekete Gézáné⁴³ hasonló című, későbbi művéből tudjuk „visszaellenőrizni”. Ez azért is lehetséges, mert Fekete Gézáné kötetére Molnár névmutatójának javított változataként tekinthetünk, ezt támasztja alá az is, hogy a két könyv azonos ETO számmal jelent meg.⁴⁴ A megjelent és a meg nem jelent kifogások között az a legnagyobb különbség, hogy a névmutató kiadásakor (1960-as évek közepén) *a le nem írt problémákról* nem volt akadémiai állásfoglalás, vagyis Nagy Imre akadémiai tagságáról, illetve Gerő Ernő tiszteleti tagságáról, továbbá Szalai Sándort 50-es évekbeli kizárásáról és visszavételéről.⁴⁵ Az '56-os tagváltások mellett a fentiekből következően az 1949-es átszervezés kommunikálása sem volt egyértelmű a széles nyilvánosság számára – ez utóbbi nem lehet meglepő, hiszen az 1949-ben az Akadémiai Értesítő csupán az átszervezett Akadémia új tagjainak névsorát közölte az új Alapszabályokkal, vagyis a tanácskozó tagok és a megszűnt tagság névsora nem jelent meg összegyűjtve.⁴⁶

⁴⁰ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-346/66 1966. 12. 16. [1956 akadémiaja, vö. Pótó, 2006: 58–65.]

⁴¹ Molnár, 1966: 166., 76., 221., 148.

⁴² Érdekes adalék a politikai okokhoz, hogy nemcsak az egyes akadémikus adatai, hanem a névmutató szerkezete is gond lehetett, vö. „Felvetette Baksay elvtárs [Személyzeti osztály munkatársa – Zs. B.] [...] jó lenne különválasztani a régi és új Akadémiát az 1945-ös, vagy esetleg az 1949-es újjászervezés dátumával. Így két külön névsorra tagolódná a Névmutató és nem állna egymás mellett (Baksay elvtárs példája) Andics Erzsébet és gróf Andrassy neve.” AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-27/67 1967. jan. 13. (Vö. Fekete, 1975.)

⁴³ Fekete Gézáné, Kertész Magda (1930–), az MTAK könyvtáros munkatársa 1954 és 1997 között, ennek nagyrésztében a Bibliográfiai Osztályon dolgozott. [A könyvtári kötelékben Fekete Magdiként ismerték, illetve így hivatkoztak kötetére.]

⁴⁴ Fekete, 1975: II (ETO 061.12(439).021 „1825–1973”), és Molnár, 1966: I (ETO 061.12(439).021 „1825/1965”)

⁴⁵ Vö. Fekete, 1975: 465., 433., 484. [Itt: Gerő Ernő tagsága 1957 óta szünetel, Nagy Imre tagsága 1956-ban megszűnik, Szalai Sándor tagsága szünetel az ötvenes években politikai okokból, Lukács György elnökségi tag: 1949–1958. Az akadémiai források alapján azonban tudható, hogy Szalai Sándort kizárták 1950. nov. 16-án, és visszavételére 1956. aug. 23-án került sor, míg Nagy Imre tagságát kérésére visszaállítják 1956. október 20-án, vagyis haláláig tagja volt az Akadémiának.]

⁴⁶ A Fekete által szerkesztett kötetben sem, vö. Fekete, 1975.

Úgy tűnik, hogy e kérdések tisztázása ekkor még nem merült fel a Akadémián, és az intézmény vezetése erről csak 1975-re alakított ki álláspontot, a Fekete Gézané-féle kötet keretében.⁴⁷ A névmutató készítése kapcsán a források egyébiránt nem utaltak arra, hogy az említett dilemmákat szisztematikusan megpróbálta volna feloldani bármelyik közreműködő – végső soron Molnáron múltott, hogy egy-egy ilyen adat milyen formában jelent meg.

Felelősök keresése

Rózsa György 1966. december 20-án kapta meg Erdey-Grúz Tibor levelét, és még aznap megkezdte a főtítkári utasítások teljesítését. Elsőként a könyv példányainak visszavételéről rendelkezett,⁴⁸ majd értesítette Molnár Zoltánt és Katus Lászlót a kötet bevonásáról, illetve a hibák javításáról, párhuzamosan tájékoztatva a főtítkárt ezekről az intézkedésekről.⁴⁹ A könyvtár igazgatója még a hónap folyamán kérte a névmutató készítésében közreműködőket (Molnár, Katus, Gergely), hogy január közepéig állítsanak össze egy hibajegyzéket, amely alapján javítható lesz a névmutató.⁵⁰

A felelősség kérdése már ekkor eldőlni látszott, hiszen január közepén sor került egy könyvtári megbeszélésre Rózsa György, Szombatfalvy Árpádné és a lektorok között, amelyen megállapították a szerző és a lektorok személyi felelősségét.⁵¹ Ugyanakkor Rózsa a szerzőnek még aznap írott levelében már csupán Molnár felelősségét állapította meg.⁵² A két lektornak szóló levélben már nem volt szó a felelősségről, pusztán arról, hogy készítsenek igazoló jelentést az elvégzett munkáról 3 napos határidővel (ahogy Molnár is). Vagyis minden jel arra mutatott, hogy legfőképpen Molnár Zoltánnak kell vállalni a felelősséget a kötet visszahívásáért.⁵³

Rózsa György az igazoló jelentések beérkezése után, január végén foganatosította a felelősségvállalás részleteit. Molnár Zoltánt 2000 forint, Gergely Pált 200 forint

⁴⁷ Ezt támaszthatja alá az is, hogy az Akadémiai Almanachok „Csak hivatalos használatra” és „Hivatalos használatra” címkéi az 1976-os kiadástól kezdve tűntek el, vö. Almanach, 1962., 1967., 1970., 1973., 1976.

⁴⁸ Ezekből az iratok is arra utalnak, hogy a könyv 1966. október végén jelenhetett meg, mert a 400 példányból nagyjából 50-60 példányt kellett visszaszereznie a könyvtár vezetésének. Ráadásul az akadémikusok december elején még csak igényelni tudták a kötetet, így azok kiküldésére nem került sor, hiszen Rózsa nem intézkedett ezen példányok visszahívásáról, csupán az akadémikusok türelmét kérte a javítások elvégzéséig., vö. AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-380/66 1966. 12. 27.

⁴⁹ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-348-351/66 1966. dec. 20.

⁵⁰ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-366/66 1966. dec. 30.

⁵¹ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-10/66 1967. jan. 12.

⁵² „Ezúton is megállapítom, hogy az említett kötet összeállítójaként gondatlanul, felelőtlenül járt el, a kötetben előforduló, a lelkiismeretlen munkából adódott hiányosságok jóval meghaladják az ilyen természetű munkákban szinte elkerülhetetlen kisebb hibák mennyiségét.” AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-11/66 1967. jan. 12.

⁵³ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-12-13/66 1967. jan. 12.

kártérítés megfizetésére kötelezte, míg Katus Lászlót figyelmeztetésben részesítette.⁵⁴ Tehát valóban Molnár kapta a legnagyobb büntetést a kötet közreműködői közül. A kiszabott szankciók mértékét azonban befolyásolhatta az egyes személyek attitűdje is, hiszen Gergely és Katus elismerte és vállalta a felelősséget, továbbá meggyőző lehetett Katus 11 oldalra rúgó jelentése, amely bizonyítékul szolgálhatott alapos lektori munkájára. Gergelynél pedig Rózsa figyelembe vette évtizedes akadémiai szolgálatait.⁵⁵ Ezzel szemben Molnár igazoló jelentésében csupán azt ismeri el, hogy vannak hibák a névmutatóban, felelősségét azonban nem teljesen. Az 1949-es átszervezésekkel kapcsolatosan például azt írta, hogy a könyvtári megbeszélések alapján járt el: „Az »elhagyta az országot« kifejezést csupán ott használtam, ahol ennek ténye forrásaimból tudomásomra jutott. Erre, valamint a »kizárás«, illetve a »tagság megszűnt« adat- és időpont feltüntetésekre vonatkozóan, illetve ennek közlésére elvi megállapodás jött létre. Hiba volt, hogy a terminus technikusok nem lettek részemről szorosabban egységesítve.” Ezek mellett Molnár arra is utalt, hogy az akadémiai szervek nem adtak megfelelő tájékoztatást az élő akadémiai tagokra vonatkozóan, de valószínűleg Molnár sem nézte át alaposan a betekintésre felkínált személyi anyagokat. Nem tudhatjuk, hogy Molnár érvelése mennyire tekinthető mentegetőzésnek vagy valóságnak, azonban a bemutatott források azt is jelzik, hogy az Akadémia berkein belül feltehetően voltak olyan kérdések, amelyekben nem volt kialakult egységes álláspont, például a politikai okokból történt tagváltásokkal kapcsolatban. Újfént fontos ugyanakkor rámutatni arra is, hogy Katus László lektori véleményében jelezte az 1949-es átszervezéssel kapcsolatos rendellenességeket, de Molnár ezeket nem javította ki teljes körűen.⁵⁶ Mindenesetre a könyvtár igazgatója nem fogadta el a szerző érvelését, és csupán Molnárt tette felelőssé a kötet bevonásáért.⁵⁷

Kapcsolati háló

A felelősség kérdésében fontos adalék lehet a történet szereplőinek háttere, kapcsolati hálója. Rózsa György igazgató a '60-as évek közepére már otthonosan mozgott az akadémiai és könyvtári berkekben, ráadásul Ligeti Lajossal is jó viszonyt ápolt, részben ezért is lehet, hogy az ő vezetői felelőssége nem merült fel, pedig Fodor Zoltán kritikáit figyelmen kívül hagyva a könyv további terjesztése mellett döntött.⁵⁸

⁵⁴ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-43/66 1967. jan. 20., K-44-45/66 1967. jan. 24.

⁵⁵ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-28/66 1967. jan. 14., K-41/66 1967. jan. 18., K-44/66 1967. jan. 24.

⁵⁶ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-40/1967 1967. jan. 15. Például, ld. Heller Farkas esetét, ahol Katus jelölte Molnár számára, hogy 1949 után nincs feltüntetve a tagságra vonatkozó adat, azonban ez a megjelent névmutatóban sem volt másképp, vö. Molnár, 1966: 91. Ugyanakkor Jakab Ödönnél Katus megjegyzése, hogy író volt, és ezt a pótlást megtalálhatjuk a kiadott kötetben, vö. Molnár, 1966: 107.

⁵⁷ AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-43/66 1967. jan. 20.

⁵⁸ Vö. Rózsa, 2010: 5–7.

Sőt, Fodor feljegyzését Szombatfalvy Árpádné sem vette komolyan, gyakorlatilag visszautasította. Ennek valószínűleg egyik oka szakmai lehetett, hiszen Fodor inkább a könyvtárügyben volt jártas, feladata igazgatóhelyettesként a személyzeti és gazdasági ügyekre korlátozódott, mivel a könyvtárba kerülése előtt a Közoktatásügyi Minisztériumban volt könyvtárügyi előadó közel egy évtizedig. A másik ok pedig az lehetett, hogy a könyvtárban mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy Fodor a párt embere (régii munkásmozgalmi múlttal),⁵⁹ és nem szakmai múltja miatt került a könyvtárba igazgatóhelyettesként az 1960-as évek elején, miután az előző igazgatót, Haraszthy Gyulát '56-os szerepe miatt eltávolították az intézmény éléről.⁶⁰ Ugyanakkor Fodor hiába volt párttag, nem voltak befolyásos kapcsolatai az Akadémia szervezetében, és ez a tény szintén magyarázhatja a véleményének figyelmen kívül hagyását. Durzsa Sándor mint nagy tapasztalatú könyvtáros is szakmai okok miatt hagyhatta – egy ideig – figyelmen kívül Fodor írását. Azonban Durzsának védeltséget adhatott az a tény, hogy a tanítványa volt Rózsa,⁶¹ míg Szombatfalvynénak valószínűsíthetően magánéleti szálak adtak kibúvót – nem sokkal később összeházasodtak Rózsa Györggyel. Rajtuk kívül Antal Jánosné vett részt a névmutató megjelentetésében, aki a Hivatal munkatársa volt, így Rózsa nem vonhatta felelősségre, ráadásul a két világháború közötti időszakig visszanyúló mozgalmi múltja miatt sem érthette retorzió.⁶²

A hatalomtól távolabbi szinteken helyezkedett el Gergely Pál, Katus László és Molnár Zoltán. Ugyanakkor, ha e három szereplőnél is elemzés alá vonjuk a kapcsolati hálót, akkor az látható, hogy Gergely nagy tekintélynek örvendett részben a II. világháború előttre visszanyúló akadémiai munkaviszonya, részben az akadémianak tett szolgálatai miatt.⁶³

Katus fiatal történészként sem mozgott ismeretlen közegben, mivel néhány évvel korábban lektorálta a Gergely és Molnár által összeállított Magyar Tudomány repertóriumát, továbbá – Katus visszaemlékezései szerint – ekkor váltak történeti kutatásai támogatottá a Történettudományi Intézet vezetőinek szemében.⁶⁴ A névmutató szerzője Molnár azonban nem rendelkezett ilyen kapcsolatrendszerrel. Szakmailag magasan képzett volt, az Egyetemi Könyvtárban végigjárta a könyvtárosi számléírást,

⁵⁹ ELTEL VIII.I.033.b/59 (Ugyanakkor 1945 előtt a Szociáldemokrata Párt tagja volt.) [1956-os tevékenységéről, vö. BFL XXXV.10.b/4.]

⁶⁰ „1959. dec. 31.-én négy érdemes dolgozónk – köztük az intézet igazgatóhelyettese is – [...] nyugalomba vonult. Státushelyük betöltése máris a Könyvtár politikai megerősítésével biztat.” AL III. 45. Személyzeti osztály 45/9/5. Továbbá Fodor az ELTE BTK Könyvtártudományi tanszékére is politikai megerősítésként került, vö. „[...] Fodor elvtárs [...] tanársegédi kinevezést [kapott – Zs. B.] azzal a céllal, hogy a tanszék a kinevezéssel is megerősítsék szakmai, de még inkább politikai szempontból.” ELTEL VIII.I.033.b/59; Haraszthy-ügyről, ld. Póto, 2006: 85–86.

⁶¹ Vö. Rózsa, 1996: 35.

⁶² Vö. Rózsa, 2015: 150–151., Kovács, 1994: 10., Botka, 2007: 355.

⁶³ MTA KIK MS 6293/252 (Ilyen érdeme volt például: a háború alatt az Akadémia értékeinek mentése, továbbá a tudományos munkássága az Akadémia történetét és ezzel kapcsolatban Arany Jánost illetően.)

⁶⁴ Bódy-Cieger, 2007: 165–166.

majd átkerült az Akadémiára 1957-ben. Az életére vonatkozó iratokat kutatva azonban nem találtam széles szakmai vagy politikai kapcsolatrendszerre utaló forrásokat sem a könyvtáros körök, sem az Akadémia felsőbb szintjei vagy az állampárt felé.⁶⁵ Ezáltal Molnár Zoltán válhatott a névmutató betiltásának első számú felelőssévé.

Epilógus

Fontos kérdés volt a felelősség megállapítása mellett, hogy a névmutatót milyen módon lehetne kijavítani. Molnár és a két lektor készített javításokat, végül Rózsa és Erdey-Grúz egy teljesen új névmutató kiadása mellett törtek lándzsát. Az új mű kiadását 1968-ra tervezték hasonló felépítéssel mint az előzőt, Szombatfalvy Árpádné szerkesztésében, konzultatív bizottság segítségével.⁶⁶ Ennek a tervezett munkának a sorsáról nem tudunk, azonban közel egy évtizeddel később, 1975-ben jelent meg és került kereskedelmi forgalomba is Fekete Gézáné kötete – bármilyen utalás nélkül Molnár személyére vagy korábbi munkájára.⁶⁷

Molnár részt vett ugyan a névmutató javításának első fázisában, de miután leadta a részét, Rózsa azonnal felmentette a további ilyen irányú munkavégzés alól, mert nem volt megelégedve a korrekcióival. Molnár 1967 márciusában betöltötte 60. életévét, emiatt a könyvtár – a kor jogszabályainak megfelelően – nyugdíjazta. Azonban ez a momentum sem árulkodik feltétlenül békés elválásról, hiszen a könyvtárban szokás volt a nyugdíjas kollégákat szerződéssel tovább foglalkoztatni, mint ahogy ez bekövetkezett Gergely Pál esetében néhány hónappal később.⁶⁸ Ráadásul Gergely nem csupán dolgozhatott a könyvtárban nyugdíjazása utána, hanem kitüntetésben is részesült.

Molnár Zoltán neve a történetek után feledésbe merült az évtizedek során, az általa végzett munka ugyanakkor nem, hiszen az hatással volt a későbbi Almanach szerkesztésére (bővebb adatközlés), továbbá a Fekete Gézáné-féle kötet is jelentősen épített a Molnár-féle összeállítás tartalmi és formai alapvetéseire, alapkataszterére annak hibáit kiküszöbölve.

⁶⁵ Az olasz–német, majd olasz–német–latin szakos Molnár a római Collegium Hungaricum egyik első ösztöndíjasa volt 1928–29-ben, ill. 1929–30-ban, majd a Paviai Olasz Tudományegyetem szerzett (bölcsezdoktori) oklevelet 1931-ben. Ezt követően itthon állástalan diplomás volt a KSH-nál, majd az Egyetemi Könyvtár kötelékében dolgozott 1942 és 1955 között, továbbá 1942-ben 2. doktorátusát is megszerezte Kolozsváron. Ezután az MTA Nyelvtudományi Intézetébe, majd a könyvtárba került, vö. AL VIII. 215. MTAK 112. ő. e.

⁶⁶ AL VIII. 215. MTAK 325/1 ad K-184/1967 1967. VI. 22.

⁶⁷ A kötet recepciója sem tért ki előzményekre, vö. Németh, 1975: 368.; Sz. P., 1975: 527., illetve a hírlapok ismertetései sem, vö. Sz. n., 1975a: 8.; Sz. n., 1975b: [2.]; Csató, 1975: 22., Bényei, 1975: 5. De az esetleges későbbi receenzió sem utalt erre, vö. Havasi, 1977: 76.

⁶⁸ Molnár (a korban talán szokatlan módon, de) kifejezte az egyet nem értést azáltal is, hogy ügyvéd által kérte a kiszabott kártérítés felfüggesztését, amit az MTAK elutasított, vö. AL VIII. 215. MTAK 325/1 K-143/67 1967. ápr. 10.; ad K-143/67 1967. ápr. 17.; AL VIII. 215. MTAK 111/5.

A kötet betiltásából és az ehhez kapcsolódó felelősségre vonásból összességében jól kirajzolódik, hogy a korszakban egy szakmai és politikai probléma megoldását hogyan befolyásolta a szereplők kapcsolatrendszere. Feltehetőleg ez a jelenség azonban nem tipikusan az Akadémiai Könyvtárra volt csupán jellemző, hanem más közgyűjteményeket is érinthetett.

A következő jelentős (és máig utolsó) kiadvány, amely az Akadémia tagjait hasonlóképpen vette számba – az alapítás 175. évfordulója alkalmából – 3 kötetes lexikon formában jelent meg.⁶⁹ Ez a lexikon érdekes módon jobban hasonlít a Molnár-féle eredeti elképzeléshez annyiban, hogy a szócikkek már rövid életrajzot is tartalmaztak, illetve az 1949-es politikai szakaszhatár már nem jelent meg.

Források és szakirodalom

AL = Akadémiai Levéltár

AL 83/1960. = MTA Elnöksége 83/1960. sz. határozata (1960. szept. 30.)

AL 107/1965. = MTA Elnöksége 107/1965. sz. határozata /Elnökségi Tanács, 1965. jan. 15./

AL II. 3. Elnök 98/6 = Elnöki iratok 1966–68 17. kötet

AL III. 45. Személyzeti osztály 9/5 = Iktatott iratok 1960 Az MTA Könyvtár szakmai-politikai helyzete, és egyéb anyagok 1961.

AL VIII. 215. MTAK 84/1. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Rózsa György németországi útja (DAAD) 1966

AL VIII. 215. MTAK 111/5. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Gergely Pál dosszié

AL VIII. 215. MTAK 112. ő. e. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. MTA Könyvtárból kilépett és meghalt dolgozók személyi anyaga (1960–1970)

AL VIII. 215. MTAK 152/2. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Vegyes régi iratok (Bibliográfiai Osztály, Levelezés 1966)

AL VIII. 215. MTAK 325/1. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Molnár Zoltán: „Magyar akadémikusok névmutatója 1825-1965”

BFL XXXV.10.b/4. = Budapest Főváros Levéltára MSZMP V. Kerületi Bizottsága. A kerületi és a hozzátartozó szervek javaslatai az „ellenforradalom” elleni harcban kitűnt elvtársakról. 1957. márc. 6–1957. dec. 19. 7.

ELTEL VIII.I.033.b/59. = Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Személyzeti Osztály 1953-1998. Személyi dossziék 1953-1991. Fodor Zoltán személyzeti dosszié.

⁶⁹ Markó et al., 2003. [Az Akadémia tagságáról az intézmény honlapja ad eligazítást: https://mta.hu/mta_tagjai (A letöltés ideje: 2021. április. 8.)]

MTA KIK MS 6293/252 = MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár
Rusznyák István levele Gergely Pálnak.

MTA 19/2015 (X. 15.) = Az MTA elnökének 19/2015 (X. 15.) sz. határozatához
csatolt állásfoglalások

Almanach, 1962 = A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. Bp., 1962.

Almanach, 1967 = A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. Bp., 1967.

Almanach, 1970 = A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. Bp., 1970.

Almanach, 1973 = A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. Bp., 1973.

Almanach, 1976 = A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. Bp., 1976.

Molnár, 1966 = Molnár Zoltán: Magyar Akadémikusok Névmutatója 1825–1965.
Bp., 1966.

Antal, 1965 = Antal Jánosné: Antal János. Párttörténeti Közlemények. 1965. 2. sz.
202–211.

Bényei, 1975 = Bényei Miklós: Másfél évszázad. Hajdú-Bihari Napló, 1975. 218. sz. 5.

Botka, 2007 = Botka Ferenc (szerk.): Déry Tibor levelezése 1927–1935 - Déry Archívum I/B. Bp., 2007.

Bódy-Cieger, 2007 = Bódy Zsombor-Cieger András: „Meghallani a sokszólamú
zenét, az emberi történelmet”: Bódy Zsombor és Cieger András beszélgetése
Katus Lászlóval, Századvég, 2007. 45. sz. 123–172.

Csató, 1975 = Csató Éva: Tagok. Kétezer név negyven íven. Magyarország, 1975.
14. sz. 22.

Fejér, 1975: Fejér Mária: Magyar régészeti irodalom. Archaeologiai értesítő, 1976.
1. sz. 153.

Fekete, 1975 = Fekete Gézané: A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai 1825–1973.
Bp., 1975.

F. Csanak, 1983 = F. Csanak Dóra: Gergely Pál. Magyar Könyvszemle, 1983. 3. sz.
306–7.

Markó et al. 2003 = Markó László – Burucs Kornélia – Balogh Margit – Hay Diana:
A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III. kötet. Bp., 2003.

Havasi, 1977 = Havasi Zoltán: Az Akadémiai Könyvtár jubileumi kiadványai. Magyar
Könyvszemle, 1977. 1–4. sz. 76.

Kovács, 1994 = Kovács János Mátyás: Az ökonómia előtt (Beszélgetés Bródy András
közgazdással). 2000. 1994. 9. sz. 3–14.

Kónya, 1994 = Kónya Sándor: „Magyar Akadémia állíttassék fel...” Akadémiai tör-
vények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990. Bp., 1994.

Lázár, 1972 = Lázár Vilmos: Emlékezés Antal Jánosra. Népszabadság, Vasárnapi
melléklet. 1972. márc. 26. 73. sz. 6–7.

- Németh, 1975 = Németh Éva: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai. 1825–1973. Magyar Tudomány, 1975. 5–6. sz. 368.
- Pótó, 2006 = Pótó János: 1956 az Akadémián. Történelmi szemle, 2006. 1–2. sz. 53–90.
- Rainer M., 2004 = Rainer M. János: A „hatvanas évek” Magyarországon. (Politika)történeti közelítések. „Hatvanas évek” Magyarországon. Tanulmányok. Szerk.: Rainer M. János. Bp., , 2004. 11–30.
- Rózsa, 1996 = Rózsa György: Ahogy lehet(ett) 3. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1996. 3. sz. 34–37.
- Rózsa, 2010 = Rózsa Dávid: Rózsa György visszaemlékezéseiből I. Könyvtári levelező/lap, 2010. 12. sz. 4–11.
- Rózsa, 2015 = Rózsa György – Rózsa Dávid: Legvégül a tópart. Bp., 2015.
- Sz. n., 1975a = Sz. n.: Kit mikor, miért vettek fel? Népszabadság, 1975. 56. sz. 8.
- Sz. n., 1975b = Sz. n.: Könyv az akadémikusokról. Esti Hírlap, 1975. 69. sz. [2.]
- Sz. P., 1975 = Sz. P.: Fekete Gézané: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973. Természet Világa, 1975. 11. sz. 527.